

A BÉCSI HALKERESKEDŐK KIVÁLTSÁGAI MAGYARORSZÁGBAN 1328-TÓL 1714-IG.

Irta: DR. TAKÁTS SÁNDOR.

Alig van város, mely a multban urainak többet köszönhetett, mint Bécs városa. A Duna völgyében, a Magyarországra vezető legkényelmesebb vízi és szárazföldi utak mentében feküdvén, nem volt nehéz a nyugatról hazánkba irányuló kereskedést kezébe vennie. Ehhez csak felsőbb támogatás kellett; s Bécs szerencséjére ebben hiány sohasem volt. Az uralkodók tetézett mértékkel osztogatták részére a kiváltságokat. Megkapta a középkorban fölötte fontos *Stapelrecht*-et, s így nemcsak a hazánkba való bevitel, de a nyugat felé irányuló kivitelünk is a bécsiek kezén fordult meg, Béctől függött s mindkettőnek jövedelmét Bécs söpörte be. Vaj ki nehéz munka lenne kimutatnunk, hogy századokon át a bécsi kiváltságok révén mit nyert e város, s mit veszített a magyar kereskedelem! De hogy fejlődésének, gazdagodásának legfőbb forrása Magyarország volt, hogy jövedelme a hazánkkal üzött kereskedéstől függött, azt Bécs városa maga is nyíltan bevallotta. A város tanácsa, meg az alsó-ausztriai rendek ugyanis minden himezés nélkül megirták a királynak, hogy ha Bécs elesik a magyar kereskedéstől, hamarosan olyan jelentéktelen városkává sülyed, mint bármelyik osztrák határváros. Buda eleste alkalmával, 1541 után történt ez a jelentős nyilatkozat.

Buda elfoglalása Bécsben nagy ijedelmet okozott. A város főemberei, meg az osztrák rendek eszesebbjei, nagy bölcsen belátták, hogy a magyar főváros eleste és a török betelepülése, a lehető legközelebről érinti Bécs érdekeit. Politikai és hadi szempontból is roppant fontos esemény volt ez, de a bécsieket a dolognak inkább *pénzügyi és kereskedelmi* oldalai aggasztották. Eddig minden baj nélkül jöhettek a magyarok jól megtömött tárházaikba vásárlás végett; akadály nélkül tarthatták a heti marhavásárokat. Felhajtottak három-négyezer marhát is hetenkint s úgy a felhajtóktól, mint a birodalom minden részéből összejött vásárlóktól Bécs a maga részét busásan kivette. A XVI. században *100,000 forintra* tették ama jövedelmet, melyet különféle czímen eme vásárok egy év alatt hajtottak! Az 1542-ben és 1543-ban Bécsben folyt tanácskozások alkalmával a város tanácsa maga jelenti I. Ferdinandnak, hogy a hadi

adót, Bécs erősítésének költségeit, meg egyéb kiadásokat eddig a marhavásárok jövedelméből fedezte!¹⁾ De vajjon mi lesz ezután? Ha a hódoltságiakat bebocsátják Bécsbe, nagy veszedelem támadhat belőle; ha nem eresztik be, a nagy hetivásároknak s az eddigi busás jövedelemnek lesz vége. Már most mit tegyenek? Biz' ők I. Ferdinand beleegyezésével inkább a veszedelmet választották, mint a jövedelem nélküli való biztonságot. Kimondák tehát, hogy a gyanús magyarokat s a még gyanúsabb hódoltságiakat a városba ezentúl is bebocsátják, csak hogy Bécs az eddigi jövedelmektől el ne essen.

Ugyanez az eset ismétlődött 1616-ban, mikor is a törökkel létrejött az első rendszeres kereskedelmi szerződés. E szerződés értelmében a hódoltságiak és a török kereskedők ezentúl Pozsonyig, illetve Hainburgig mehettek fel áruikkal. Ha tehát a bécsiek azt akarták, hogy tőlük vásároljanak, Pozsonyba vagy Hainburgba kellett áruikkal menniök; ami annyit jelentett, hogy ezentúl Bécs helyett eme határvárosok lesznek a kereskedés gócpontjai. Ha ez megtörténik — írják a bécsi udvari kereskedők — roppant veszedelem, sőt végromlás fenyegeti őket. Oda lesz Bécs kereskedése Magyarországgal; a kereskedők mind kivándorolnak innét *s a virágzó város hitvány faluvá törpül.*²⁾ Így állván a dolog, nem kell csodálnunk, hogy a hazánkra nézve fölötte áldásos kereskedelmi szerződést hamarosan lejáratták.

Mivel Bécszet legfontosabb érdekei Magyarországhoz fűzték, mivel a magyar kereskedők voltak legjelentősebb vásárlói, azt hinné az ember, hogy a magyar kereskedőket ott és az örökös tartományokban szívesen látták, s hogy igyekeztek útjokból az akadályokat elhárítani. Nagyon csalódik, aki ezt hiszi! Csak az országgyűlési emlékeinket kell elővennünk s a XVI. és XVII. századbeli sérelmeket kell lapozgatnunk, állandóan ott találjuk, hogy Bécsben, Ausztriában és Steierországban a magyarokon éppen kétszer annyi vámot vesznek, mint más becsületes nemzet fián.³⁾ S ez a sérelem állandóan kísért akkor, midőn a magyar törvényhozás újra és újra biztosítja mindenki részére a szabad kereskedést.

Még különösebb az a körülmény, hogy míg a magyar kereskedőnek saját hazájában vámot és harminczadot kellett fizetnie, addig az

1) Közös pénzügyi levéltár: Geheime Gesandtschafts-Acten.

2) K. p. I. Österreich 18579. fasc. és Geheime Gesandtschafts-Acta 1615. aug. 21.

3) Landtäge in Hungarn 1659. „Per passum Danubialem Austriacum Thabor vocatum, crebriora itinera facientes gravem thelonii exactionem ferre cogantur, ubi duplo majus semper teloneum ab Hungaris quam Germanis et aliis conprovincialibus exigetur“! Az 1626.-i Gravaminák között a steier és a bécsi-dupla vám szintén szerepel.

ő rovására nálunk kereskedő bécsieket minden vám és harminczad fizetése alól felmentették. De meg más jelentős kedvezményeket is biztosítottak számukra. Vegyük például a bécsi mészáros-czéh kiváltságait, melyeket — sajnos — nemzeti királyaink is többször megerősítettek. Hogy a bécsiek olcsó húshoz jussanak, s hogy a vásárjövedelem is az övéké legyen, a külföldi és birodalmi kereskedőknek megtilták a Magyarországon való vásárlást. Ezeknek tehát, ha magyar marhát akartak venni, Bécsbe kellett menniök. A nagy magyar marhavásárokon, Győrött, Óvárött, Szenczen, Jathón stb., *a míg a császári zászló a harminczados házán lengett, csak a bécsiek és a hazai mészárosok vásárolhattak*; magyar kereskedő vagy gazda csak ő utánuk, a zászló levonása után, vehetett marhát — ha még volt! A XVII. század végén, mikor a törököt kiűzték s a keresztény hadak a magyarországi marhaállományt kipusztították, a hús ára hihetetlenül felszökött. S mi történt? Talán gondoskodtak a bajok megszüntetéséről? Német biztosok jöttek Magyarországra s az összes megyékben hivatalos hatalommal leszállították a hús árát s kijelölték a határt, melynél drágábban húst senki sem mérhet. Az árak erőszakos leszorítása természetesen Bécs érdekében történt. Aki talán nem volt tisztában ezzel, a dolog nyitját egy másik rendeletből hamarosan megértette. I. Lipót ő felsége ugyanis az egész országban kihirdette, hogy a marhakereskedőknek marháikat Bécsbe kell hajtaniok, máskülönb *elkobozzák!* S hogy márháit senki el ne rejthesse, titkos kiküldöttek járták be hazánkat s minden marhát összeirtak.¹⁾

Ilyenformán ment tönkre egykor virágzó borkereskedésünk is. A magyar bor a XVI. és XVII. században állandóan ki volt tiltva az örökös tartományokból, de az osztrák borokkal eláraszták Magyarországot; azoknak szabad bejárásuk volt s a sok katonának az olcsó magyar bor helyett drága és rossz osztrák borokat kellett innia — Magyarországon!

Ugyanez a mód járta a sókereskedésben is. Az olcsó magyar só t aufslágokkal drágították, hogy az osztrák főtt sónak kelendőséget biztosítsanak. A végházak hadi népe nemcsak élelmezésre, de sokszor zsold helyett is osztrák só t kapott. S a hova egyszer bevitték a főtt só t, oda a magyar kősó t többé be nem bocsátották.

Kénesó kivitelünk főleg a XVII. században meglehetősen neki indult. Morván és Szilézián át vitték az erdélyi kénesó t Amsterdamba. Nehogy az osztrák idriai kénesó ára valahogy leszálljon, a magyar kénesó kivitelét Morván és Szilézián át betiltották. Az erdélyiek erre nagy kerülő-

¹⁾ Az erre vonatkozó iratcsomó a közös pénzügyi levéltárban van. Hungarica 1695.

vel Lengyelországon át szállították kénésőjüket Danzigba. S mivel a magyar kénéső nemcsak Amsterdamban, de Hamburgban és Lipcsében is olcsóbb volt az idriainál, ennek érdekében az udvari kamara három módot talált ki. Az első mód az erdélyi kénéső-bányák kibérlése volt. Mivel ez sok akadályba ütközött, jobbnak látszott a harminczad alapos felemelése, vagy a Magyarországon át szállított kénéső elkobzása. Az utóbbi két módot meg is kísérelték s azontúl Apaffy kénésőjét a rác és görög kereskedők Törökországon át Velenczébe vitték. A többi utat elzárták előlük.¹⁾ S hogy ama csekély kivétel, ami még megmaradt, az idriai kénésőnek ne ártson, Lipót 1695-ben Komornik udvari kamarai tanácsost küldé Erdélybe, hogy magukat a bányákat vegye bérbe.²⁾

Ilyen módon minden elől, ami kivitelre s némi keresletre számíthatott, az utakat elzárták. Egyedül a marha juthatott el Bécsig s ez is csak azért, mivel rászorultak. Különben az 1695-ki császári rendelettel a külföldre, főleg Velenczébe és Lengyelországba való marhakivitelt is eltiltották.

Elzáratván az út legkelendőbb áruink elől, kereskedőink csak a belkereskedésre szorítkozhattak. Jó szomszédaink arról is gondoskodtak, hogy ez valahogy fel ne virágozhasson. Az idegen katonaság a legfőbb utakon amugy is lehetetlenné tette a kereskedést. Ez ellen hiába alkották az országgyűléseken a törvényeket. Tán ennél is nagyobb baj volt, hogy míg földieinknek ezernyi akadályal kellett küzdeniök, súlyos vámokat és harminczadokat fizetniök, addig a bécsi s más német meg olasz kereskedőknek nyakra-főre osztogatták a kiváltságokat, a vám- és harminczadmentességet. S ez a mentesség rendesen olyanoknak jutott, kik gazdagságuk alapján amugy is könnyebben fizethettek volna. Világos példa rá az udvari kereskedők kiváltsága.

Ismeretes dolog, hogy a magyar országgyűlésekre az udvar tagjai nagy kísérettel szoktak vala jönni. Nehogy baj essék, szép számú német katonaságot is rendeltek oda. Aztán az ország legvagyonosabb urai és nemesei is feles számmal gyűltek össze. Ha valamikor, úgy az ilyen alkalommal pénzelhettek derekasan a kereskedők. S szó ami szó, pénzeltek is, de nem a magyarországiak, hanem a bécsi udvari kereskedők. Ezek ugyanis régi kiváltságaik alapján a magyar országgyűlések folyása alatt *Bécs és az országgyűlések helye között szabadon járhattak, s áruik után sem vámokat, sem harminczadot nem fizettek!* Az udvari kereskedők éme kiváltságát, mely a magyar kereskedőkre nézve lealázó és fölötte

¹⁾ Közös pénzügyi levéltár: Hungarica 14589 fasc. 1675. Itt vannak a bécsi Niederlag-nak ez ügyben irt jelentései.

²⁾ K. p. I. Hungarica 14709. fasc. 1695. május 2.

káros vala, időről-időre megújították. Rendesen egy-egy közeledő országgyűlés idején tevék ezt. Így 1602. február 28-án Mátyás kihirdeteti, hogy az udvari kereskedők, régi jó szokás szerint, Bécs és Pozsony között vámot és harminczadot nem fizetnek. Ugyancsak Mátyás 1602. márczius 4-én új szabadságlevelet állítat ki részükre.

Az 1609-ki országgyűlés alkalmával az udvari kamara azt az újítást hozta be, hogy ezentul minden udvari kereskedő részére külön-külön szabad útlevelet adtak.

Ez az újítás csak annyi terhet rótt reájok, hogy az útlevelet ki kellett váltaniok. S még e csekélység sem volt inyükre. Folyamodásukban erősen kikelnek ősrégi szabadságaikon ejtett eme sérelem ellen („wider uralten Hofsfreyheiten und Gewohnheit“) s arra kéri Mátyás főhercezet, engedje őket régi szokásaik mellett maradniok. Azelőtt — írják — sohasem kellett ilyen passus, hanem ha valamelyikük vám- vagy harminczad hivatalhoz ért, elővette szabadságlevelét (Freybrief) s ennek zárópontja szerint vámot és harminczadot nem kellett fizetnie. Mátyás ezúttal is meghallgatta kérésüket s *negyvenhárom* udvari kereskedő kapott engedélyt, hogy áruival Bécs és Pozsony között szabadon járhasson. A *negyvenhárom* kereskedő között — természetesen — egyetlen magyarországi sem volt; de olasz már több akadt köztük; ilyen vala Pusiano Antal, Bergamosco János, Solando Potesta, Lecco Gyula, Lucius Menescallo stb. Az udvariakon kívül még hat bécsi kereskedő kapott¹⁾ ezúttal engedélyt, hogy Pozsonyba jöhessen áruival, de e hatot már nem mentették fel a vám- és a harminczadfizetés alól.¹⁾

II.

Egykoron halkereskedésünk is virágzott s a friss, a szivatolt és beszózt halakat nemcsak a mieink vitték ki, hanem *halvásárainkat* a bécsi kereskedők is sűrűn látogatták. Ezek a német halkereskedők, kiket magyarul *tömletösök*-nek hittak, már a XIV. században ott forgolódtak a komáromi és más halvásárokon s az összevásárolt halakat rendesen Bécsbe adták el. Károly Róbert királyunk 1328-ban kiváltságlevellel biztosította útjokat, s utódai e kiváltságlevelet egészen a XVIII. századig megerősítették. A hódoltság idején veszedelmesebbé válván az utazás, nem jöttek többé oly gyakran, de a nagyobb halászatok idején, főleg a vizafogáskor, azért megjelentek Komáromban. A komáromi várgrófok (udvarbirák) jelentéseiben gyakran találkozzunk velök. Gyakori utazásukat hazánkba, a hal olcsóságán kívül, egy fontos körülmény magyarázza meg. A derék vizák, tokok, kecségék és söregek, vagyis *a legkeresettebb s leg-*

¹⁾ K. p. I. Landtags-Acten.

nemesebb halak Ausztriáig sohasem úsztak fel. Útjuk végső pontja a Csallóköz volt; itt a sok Dunaágban és a Vágban volt legkedvesebb otthonuk, de egyttal ez volt rájuk a legveszedelmesebb hely is, mert egyik viza-fogó a másikat érte e tájakon.

Hazánkra valóságos szerencse volt, hogy a nemes halak nem kívánczok Ausztriába; mert ha odáig felúsztak volna, nálunk bizonyosan betiltották volna fogásukat. Ha gondoskodtak arról, hogy a felső Dunáról és mellékfolyóiról semmiféle hal se jöhessen Magyarországra, bizonyára azt is megtették volna, hogy a nemes halak útját biztosították volna Ausztriába. De mivel a nemes halak nem úsztak odáig: vizát, tokot és kecségét csak akkor láttak, ha Magyarországból vittek oda. S vittek annyit, hogy Bécsben a székeken épp úgy mérték ki a viza-húst, mint a marhahúst. A XVI—XVII. századokban 3—5 krajczáron kelt fontja.¹⁾

A nemes halakon kívül bőségben voltak az állandóan vizeinkben tartózkodó halak, miket *örökhalaknak* hittak. A XVI. századi feljegyzésekből tudjuk, hogy az örökhalak ára hihetetlenül olcsó volt. Bár a bőjtők szigorú megtartása miatt itthon is nagy volt a fogyasztás, azért volt bőven, s a bécsi halkereskedőknek sohasem kellett üresen hazamenniök. Mert folyóvizeinken kívül mesterséges *halastavaink* is bőven valának. Nagyobb birtok el sem képzelhető nálunk halastó vagy halászó víz nélkül. Árpádkori okleveleink, főleg a Csallóköz területén, tömérdek halastavat és halászó vizet sorolnak fel. Ez oklevelek alapján Ortway és Pesty Frigyes — egészen helyesen — a halastavak sokaságára és a mesterséges haltenyésztés elterjedésére következtettek. Herman Ottó a Magyar Halászatról írt könyvében a halastavak sokaságában való hitet megdönteni igyekszik. Ez a törekvése előttünk meddőnek látszik. Herman Ottó ismeri ugyan a nyomtatásban megjelent régi okiratainkat, de már a XVI. és XVII. század emlékeit, mikhez csak levéltári kutatások alapján juthatott volna, alig ismeri. Pedig a régi okiratok szüszavú és érthetetlen részére egyedül ezek vethetnek világot; ezek adják meg a kulcsot amazokhoz. S bátran elmondhatjuk, hogy a XVI. és XVII. századbeli adománylevelek nemcsak nem gyöngítik a halastavak sokaságában való hitet, hanem egyenest megerősítik.

Herman Ottó, nem lévén mire támaszkodnia, a *piscina* (halastó) szónak jelentését Calepinus szótárából igyekszik megmagyarázni; s mivel Calepinus a *piscina* szónak több jelentését sorolja föl, Herman Ottó kimondja, hogy a *piscina* nemcsak halastavat jelent, hanem sok egyebet

¹⁾ A komáromi várgrófok számadásaiban majd egy évszázadról pontos árakat alálunk a viza-húsról.

is. A piscina szó gyakori szerepléséből tehát nem szabad a halastavak sokaságára következtetnünk! Igen ám, csak hogy a piscina szó XVI. és XVII. századbeli okiratainkban épp oly gyakori, mint az előbbi korban, s ezek a XVI. és XVII. századbeli iratok világosan megmagyarázzák, hogy a piscina alatt *halastó* s nem egyéb értendő! Csak néhány XVI. vagy XVII. századi urbariumot kell tehát elolvasnunk s azonnal látjuk, hogy Herman Ottó téves nyomokon jár; látjuk, hogy Ortvaynak és Pestynek, kik a halastavak sokaságát bizonyították, teljesen igazuk van. Calepinusra sem szorulunk, mivel a fentebb jelzett iratok pontosan megmondják, hogy a *piscina principalis*, a *piscina parva* és a *piscinula* alatt *lacus piscosus*, azaz halastó értendő! Ha végig nézzük a püspökségek jövedelmeinek kimutatásait a XVI. században, láthatjuk, hogy külön rovatban szerepelnek vízfogók, a folyóvizek és a halastavak (*piscinae*) jövedelmei. Soha össze nem tévesztik a halastavakat a folyóvizekben lévő rekeszekkel! Így a tokaji udvarbíró részére 1569-ben kiadott utasítás ezeket írja: „Cum autem et Tibiscus ipse insignem piscium optimorum copiam praebeat, praesertim ex *claustris* quae potissimum penes vicos Dob et Tarjan *magnis roboribus defixis construi* referuntur. Unde duae ratae arci proveniat, tertia piscatoribus cedat!“ Miután a rekeszeket leírta, az utasítás áttér a *piscina*-kra („et habeantur non pauci lacus piscosi seu piscinae“); ilyenek a Keresztur, Tarczal, Tokaj, Zombor, Zada, Ladán és Dob mellett levő halastavak. Ez utóbbiról megjegyzi az utasítás, hogy: „quo loco praecipui nominis lacus esse dicitur, unde certis temporibus pisces foecundissime proveniunt!“ Mivel tehát a halastavak szép jövedelmet hajtanak — mondja az utasítás — az udvarbíró a *piscina*-kra kiváló gondot fordítson!

Vannak XVI. századi írott emlékeink, melyek világosan megmondják azt is, hogy mikor értendő a „*loca piscatoria*“ alatt tanya, mikor halászó hely, s mikor *halastelek*. Leírják a *magna* és a „*parva clausura* usonum“-okat, a „*vivarium*“-ok s azokat az öntéseket, melyek hallal csak áradatkor telnek meg. Vannak magyaryelvű irataink is, melyek a halastavakat, halastelkeket, haltartókat, halászó helyeket, zegyéket, vejszéket, tanyákat s rekeszeket világosan és élesen megkülönböztetik egymástól. Sőt elég olyan okiratunk is van a XVI. századból, melyek *leírják* a *piscina* (*halastó*) *alakját* is, megkülönböztetvén a „*bécsi módra*“ készült halastavakat a „*magyar módra*“ csinált tavaktól. Sőt tovább megyünk, az Árpád- és Anjou-kori oklevélek felsorolta halastavak közül sokat még a XVIII. század első felében is megtalálunk. Annál inkább állíthatjuk ezt a XVI. századról. Így például a komáromi várbírtok urbariumaiban (1528—1602.) és a komáromi udvarbírák (burggraf-ok) számadáskönyveiben jórészt megtaláljuk ama halastavakat, halastelkeket és tanyákat,

miket ugyane területen IV. Béla király oklevelei sorolnak fel.¹⁾ Sőt ezen kívül megtaláljuk a Csallóköz körül levő vízfogókat is. Ilyenek voltak például a komáromi nagy vízfogó a Dunán, a pozsonyi káptalané a Vágdunán. Ez utóbbi a XVI. században arról volt nevezetes, hogy az összes vízfogókat megelőzőleg, mindég itt fogtak legelőször vizákat.²⁾ Nagy hírű vala az aszód-királyföldi császári vízfogó. A gútaiaknak és az esztergomi érseknek vízfogói a Vágdunán voltak. Iványon, Uzaméren és Vámosfalván csak kisebb vízfogók (*parva clausura husonum*) voltak; de Nyárasdon már ismét nagy vízfogó (*magna clausura usonum*) állott; ez utóbbi 1571-ben 380 frt tiszta jövedelmet hozott.³⁾ Nyárasdon a Mérey családnak is volt külön vízfogója. Fel és Ekecs faluk népe kiváltságos vízfogó-verők voltak. A naszvadi jeles vízfogóról azt olvasuk, hogy abból élt a falunak száznál több jobbágy családja s abból fizette 50 frt adóját. Ám 1580-ban a Duna egyet fordult, régi medrét otthagya s az egykori vízfogóból tó lett; a falu népe pedig koldusbotra jutott.⁴⁾ Nem utolsó volt az újfalusiak és a pannonhalmi apát dunai vízfogója sem. Eme főbb vízfogókon kívül egy csomó vízatányát (*Hausen-Wurf*) is találunk ugyane tájakon.

Bár a török betörései nagyban apaszták a népet a Csallóközben is, s igen sok hely és halastó végleg elpusztult; de azért még mindég nagy számmal volt a halastó, vízfogó és a tanya. Csallóköz népe javarészt a halászatból élt a XVI. és XVII. században is.

De tekintsünk más vidék felé. Baranya vármegyében a *Hattyas* nevű halastavat (piscina) 1282-ben tíz márkáért és egy hordó borért vetik zálogba. A záloglevél nyolcz más piscina-t sorol fel ugyanott.

1) Sőt olyanokra is akadunk, miket régi okirataink nem említenek. Így vagy két századon át emlegetik az *Alsó-Szeleli* mellett lévő piscinakat: *Dombocz*, *Sásvize*, *Főges*, *Általásvány*. Aztán a *Felistál* mellett lévő piscinula-kat *Úrtova*, *Csalató* és *Egyháztó* stb.

2) Közös pénzügyi levéltár 1576. 14370. fasc. Hirsch provisor jelentése szept 26-án: „a legelső vizákat a pozsonyi káptalan Arch-jában rendesen jóval előbb fogják, mint a többi Arch-ban. Rendeletet kéne a káptalanhoz meneszteni, hogy pénzért az udvar részére engedje át a vizákat“.

3) K. p. l. 14366. fasc.

4) K. p. l. 14382. fasc. 1581. A magyar kamara Ernő főherczeghez 1581. máj. 11-én írja: „Accessit autem ad has multas vexationes, haec quoque calamitas, quod ramus ille *Donubii* in quo capturam usonum exercebant, obstructis eius faucibus, et flumine Danubii in alium meatum, per medium insulae noviter factum, derivato, iam inutilis esset effectus sicque magna vitae suae sustentandae commoditas amissa captura concidisset“. Ugyanerről Zeleméry László 1581. máj. 4-én ezt írja a kamarához: „Danubius rupta insula quae cingebat *locum Zegye*, defluxit ad alteram partem, ita ut ubi *statio usonum* erat, iam lacus effectus est, nec alterum locum pro *Zegye* habere possunt“.

1363-ban eme Hattyas nevű halastavat a pálosok kapják meg.¹⁾ Ugyanők 1373-ban megszerzik a *Keres, Gomboldus, Keskenzeg* és *Stora* nevű nagy halastavakat (*principales piscinas . . . cum omnibus utilitatibus et pertinentiis univrsis, videlicet clausuris, locis piscatoriis et aquarum meatibus vulgo Fok dictis*); továbbá a *Lapistho* és *Kosnád* nevű halastavakat (principales piscinas prope Castrum Kuszegh) végül az *Arman* és *Fekethe-Karassov* nevű piscina-kat. A török hódoltság után eme halastavak idegen kézre, jobbra Savoyai Jenő herceg birtokába kerültek; de a pálosok adományleveleik alapján a maguk részére követelték a halastavakat. A pör még 1738-ban is folyt.²⁾ Ez évhen a Savoyai hercegi birtokon levő halastavak január 1-től április hó elsejéig, vagyis három hó alatt 1152 frt 26 kr.-t, a vizafogók pedig külön 1193 frt 27 kr.-t hoztak a földesúrnak. A *Vaskapu, Nagyerdő, Kistanya, Szent-Mihály* és *Fűczásziget* nevű s Ráczeke alatt fekvő vizafogók a nevezett idő alatt külön 1480 frt jövedelmet hajtottak.

Ugyanily példával szolgálhat a turóczi prépostság 1252-ki alapítólevele is. Azokat a mocsarakat, tavakat és vizeket ugyanis, miket ez okirat felsorol, a prépostságra vonatkozó 1551. évből való iratokban is feltaláljuk.³⁾

Lássunk már most olyan iratokat, melyekből világosan kitűnik, hogy a *piscina* szó alatt mesterséges halastavakat értettek. Mellőzvéen itt Nádasdy Tamásnak amúgy is ismeretes halastavait, felemlíthetjük a Zrinyi javaknak a XVI. század elején készült régi összeírását,⁴⁾ melyben eme sorokat is olvashatjuk: „*Piscina Radenicki una et ex altera parte fossato circumdata, in ultimo exitu et decursu rivuli cum epistefico piscium!*“

A magyar kamara 1533-ki számadásaiban olvassuk eme tételt: „in communem et quotidianam *refectionem lacuum piscinarum*“! Az esztergomi érsekség javainak udvarbirái részére kiadott XVI. századbeli utasítások mindig kiváló figyelemmel szólnak a halastavakról. Így a Zeleméry részére 1576-ban kiadott utasítás ezeket mondja: „ami a halastavakat és töltéseiket illeti, az udvarbíró *úgy a halastavakat (piscinas), mint a gátokat, jó karban tartsa és a halakat szaporítsa*. Ha jónak és alkalmasnak látszik egyes tavak megújítása, idején gondoskodjék megcsináltatásukról. A vizafogás idejét pedig jó előre jelentse be ő föl-

1) Az adomány-levél és a beigtatás hitelesített másolatai a K. p. l. 15046. fasc-ban vannak.

2) A pör iratai a K. p. l. 1738. jan. Hung. 15046. fasc-ban.

3) Másolathán a Közös pénzügyi levéltárban 1552. januar. Hungr.

4) A terjedelmes összeírás ugyanott: Hungarica I. fasc.

ségének, hogy a király saját számadó emberét küldhesse a halászat-hoz.¹⁾ Rudolf 1586-ban a Csutor János részére kiadott utasításban szintén ilyenformán ír: „efficiat quoque pro sua diligentia ut piscinae et aggeres earum in hono statu conserventur et ut semper convenienti tempore clausurae husonum fiant“!²⁾

Apaffy fejedelemnek egyik piscina-jaról szintén azt olvassuk, hogy töltésekkel volt körülvéve; de mivel a nád felverte, a halak kipusztultak belőle.³⁾

Herman Ottó különösnek tartja, hogy a sok piscina-t jobbára a folyóvizek mentén találjuk. Ő ebből a körülményből azt következteti, hogy valószínűleg a folyóvizekben lévő rekeszeket nevezték piscina-*knak*. A fentebbi körülménynek azonban egészen más, és Herman Ottóénál természetesebb magyarázatát adhatjuk. Folyók mellett voltak a halastavak, mivel a friss vizet árkok segítségével a folyókból vezették a tavakba és a tavakon keresztül. A vízvezető árkok készítőit a XVI. században *vízvevőknek* hitták; a folyóból kiömlő vizet pedig *fok*-nak („decursus aquarum vulgo Fok“). Csemethy István csallóközi birtokos 1588-ban a foknak akkori német nevét is megmondja, irván ökigyelme: „faciam ductus aquarum qui *oblosz* dicuntur, optimo modo“.⁴⁾

Hazánkban a halastavak vízvezető csatornáit különféleképpen készítették; a legszokásosabb módja az volt, hogy a folyóból a vizet a medenczébe vezették, s ha nagyon meggyült, zsilipszerű alkotmányon át a másik oldalon szabadjára bocsátották. Ennél sokkal ügyesebb és czélszerűbb volt az a mód, amelyet őseink az osztrákoktól tanultak s ami a XVI. században már széltében divott. Ez a mód abból állt, hogy a vízvezető csatornát a medence középen át vezették s így a víz a tóban mindég friss volt. Ilyet készítettett 1590-ben Homonnai György is szécsi birtokán. „Én egy új tót ásattam itthon, — írja 1590. nov. 9-én — melyben *bécsi módra* akarnám az vizet vezetni, hogy az közepén volna az csatornája!“⁵⁾

Mivel a halastavak jókarban tartása sok gonddal és munkával járt, a földesurak sokat elhanyagoltak, sokat meg átalakítottak mezőkké. Így

¹⁾ K. p. l. Hungr. 14389. fasc. „Quod autem piscinas et eorum aggeres attinet, administrator non tam piscinas quam eorum aggres diligenter conservari et refici ac piscibus augmentari curabit“ etc.

²⁾ Ugyanott: Instructio fideli nostro egregio Joanni Csutor. Prága 1586. dec. 1.

³⁾ K. p. l. Hugn. 1715. „piscina prope templum Valachoram aggeribus munita, sed arundinibus suffocata piscibus caret“.

⁴⁾ K. p. l. 1588. 14393. fasc. Azt is igéri a kamarának, hogy a fölös vizeket saját telkére engedi vezetetni.

⁵⁾ Homonnai levele Kassa városához Tört. Tár.

a XVI. században olvassuk, hogy az Ivány mellett levő s *Landgrecz*-nek nevezett régi jeles halastavat gazdája gyepes helylyé alakította.¹⁾

Mondanunk sem kell, hogy a piscina-kra felhozott amaz adatok csak igen kis részét teszik azoknak, mely rendelkezésünkre állanak. De hisszük, hogy a piscina szó jelentésének meghatározására ennyi is elegendő.

A piscina szón kívül még egy igen elterjedt tévedést kell helyreigazítanunk. Ismeretes dolog, hogy a halászok vagy a földesuruknak, vagy a királynak bizonyos részt tartoznak beszolgáltatni a fogott zsákmányból. *Köteles halnak* szokták ezt mondani. Ez az elnevezés helyét meg nem állhatja. A köteles részre ugyanis volt más és határozottabb kifejezés. Így 1572-ben a mizslei urbariumban e szavakat olvashatjuk: „*piscator libertinus ad quemlibet feriam sextam tenetur pisces péntökhal vocatas portare*“.²⁾ Másutt ugyanezt *abrakhal*-nak hitták. Némely helyen a *negyed- és harmadrész* dívott. *Köteleshal* vagy *kötélhal* alatt azonban egészen mást értek. A nagy halakat ugyanis régi szokás szerint *kötélen tartották* a vízben, hogy tovább élve maradjanak. Főleg oly helyeken tették ezt, hol bárkák híján voltak. Kőszeghy Ádám uram, a komáromi harminczados, 1666. október 27-én ezeket írja a magyar kamarának a kötélhalakról: „Megént kénszeritetem az nemes consistoriumot tudositanom, hogy vagyon már több egy hetinél ki kellett az vár árkából az halakat kötelekre fogatnom, mivel az Duna igen megapadott és az vár árkából is az víz igen kiment. Az okból kérem alázatosan az nemes consistoriumot, méltóztassék az halak felül valami dispositiót tenni, mer bizony félek, hogy már csak egy hétig sem tartatom, annyira *elverődnek az kötélen*, és ha az nemes kamarának valami parancsolatja nem érkezik felőlök, igen nagy kárban ejtem magamat miattok!“³⁾

III.

A halastavak s a halászható vizek sűrű szereplése okleveleinkben, a halászati jog pontos megállapítása az adománylevelekben, mind a mellett szól, hogy a halászat már az Árpádok korában a lakosságnak egyik főfoglalkozása s jövedelmező keresetforrása vala. A későbbi századokban, egészen a hódoltságig, a halászat még inkább emelkedik; a kivitel is fokozódik s a hállóvetés országos adóalappá lesz. A XVI. században legjelentősebb vizeink török kézre kerültek ugyan, de a leggazdagabb halforrás, a Csallóköz, még mindig régi állapotában maradt

¹⁾ K. p. l. Hungr. a Szentgyörgyi uradalom összeírásában „Piscina olim Landgrecz nominata est in pascuum transmutata.

²⁾ K. p. l. Hungr. 1572. jan. 26.

³⁾ K. p. l. Hung. 14561. fasc.

s egymaga annyi halat szolgáltatott, hogy Ausztriának is bőven jutott belőle.

Ha nálunk is gondot fordítottak a halászatra, gondolhatjuk, hogy az a műveltebb nyugaton még nagyobb figyelemben részesült. S csakugyan a minket leginkább érdeklő Alsó- és Felső-Ausztriában, s egyáltalán az örökös tartományokban a halászatot és az okos haltenyészést már a XV. században annyira rendezték és szabályozták, hogy amá józan rendeletek ma is kevés kivánni valót hagynának fent. S a rendeleteket nemcsak kiadták, de érvényt is szereztek azoknak, s így a rablóhalászatnak és az okatlan halpusztításnak elejét vették. A halászatra és a halászati törvények végrehajtására a *fóhalázmester* (Obrister Fischmaister) és az alája rendelt *felügyelők* örködték. Volt külön *halászbírójuk* is. (Fischgericht.)

A régi halászati rendeleteket az egyes uralkodók időről-időre megújították és megbővítették. Így az 1499-ben kiadott *Losenstein*-féle „Vischerordnung“-ot¹⁾ I. Miksa 1517. november 22-én,²⁾ II. Miksa pedig 1568. július 1-én) újra kiadja. Ez a terjedelmes rendelet meghatározza, mikor és milyen nagyságban szabad az egyes halfajokat fogni. Ha a hal a kiszabott nagyságot el nem érte, vissza kellett a vízbe vetni, máskülönben elkobozták s a halászt megbírságolták. Ívásakor semmiféle halat sem volt szabad fogni, sem eladni; aki a tilos időben halat árult, azt keményen megbüntették. Eltiltja e rendelet a „*Feder-schnur*“ használatát, továbbá a „*Zugwardt*“-ot („weill ein nachthailiger Vischzeug sey, dadurch die Wasser veredt werden sollen“).

1585. június 3-án Rudolf adja ki a „*Reformirte Vischordnung*“-ot; ebben még a folyóvizek rekeszeinek magasságát is megszabja (es solt kain Fach höher als die Lautter Reichen); a Zugwaiden-t eltiltja, valamint a *Kürbel*, *Pimbs* és *Schmelken* használatát; szabályozza a varsák felállítását, s meghagyja a halászmadarak irtását. A régi szokást, hogy t. i. a halakat csak akkor szabad fogni, ha a kiszabott nagyságot elérték, felújítja. A külföldről hozott halakra azonban ez a „*Pretlmass*“-nak nevezett szabály nem kötelező.⁴⁾

1) Közös pénzügyi levéltár: Österreich W. F. 41. 17735. Fasc.

2) K. p. l. „Vischer Ordnung in Wien“ W. F. 41. Ugyanilyen volt az 1459-ben kiadott Ordnung, mely az összevásárlást és az elővásárlást eltiltotta („allen fürkhauf der Visch bei allen Wassern im Landt“).

3) K. p. l. 17735. Fasc. Juliusban olvasták fel a halászok gyülekezetében, de mivel több pontja nem tetszett, tiltakoztak ellene. Még 1575-ben is *kilenzvenöt halászmester*, köztük 27 udvari halász küzdött ama rendelet ellen.

4) K. p. l. 17735. Fasc. E rendelet mondja a többi közt: „Es sollen auch di Stockwaidr allermassen, wie die Förtfischer ohne Gahrn Reischen und andern ganz Lauttern Vischzeug gar kain Setzgarn haben, noch bey tag oder nacht nit vischen“. etc.

Bár sok üdvös rendelettel igyekeztek a halászatot és a haltenyésztést felvirágoztatni, bár Bécs alatt három helyen is elrekesztették a Dunát, hogy a halak valahogy hazánkba ne úszhassanak: ¹⁾ azért annyi halat még sem tudtak a piacra vinni, hogy a keresletet fődözheték volna. A hiányt Magyarországnak és Morvaországnak kellett pótolnia.

E körülményen nincs mit csodálnunk. Maga Bécs rendkívül sok halat fogyasztott s az udvartartás még többet emésztett fel. Ez utóbbira példával is szolgálhatunk. Az 1655-ki országgyűlésen az udvartartás *hetenkint* 2170 font pontyot, 500 font csukát, 150 font *Fehren-t* (?), 25 font Selbling-et, 50 font Bratfisch-t, 60 font Wäxfisch-t (?), 40 font Rutten-t (?), 14 font Massgrundt-ot, 17 font Masskoppen-t, 260 font tökehalat, vizát és tokot, amennyit lehetett, 1600 heringet, 2 hordó lampreti-t és 1 hordó sardellát fogyasztott el. A könnyebb megértés végett megjegyezzük, hogy az udvartartás 710 lelket tett ki. ²⁾

Magyarországra hal dolgában főleg azért szorultak az örökös tartományok, mivel *nemes halakat*, vizát, tokot és kecségét csak itt kaphattak. Azt meg tudjuk, hogy a viza keresett csemegéje volt az uri asztaloknak mindenkor. S ha az udvar Prágába vagy Regensburgba vonult is, a vizákat mindég utána kellett szállítani. Sőt megesett az is, hogy az udvar élő vizákat kívánt Regensburgba. Ez már nagyon is költséges kivánság volt; mert a XVI. században két, vízával telt bárka felvontatása csupán Bécsig, 500 frt-ba került. ³⁾

Említők már, hogy a bécsi halkereskedők már Anjouk korában sűrűn látogatták a magyar halvásárokat, s mivel a magyar halászok és halkereskedők is fellátogattak a bécsi halpiacra, a kölcsönös érintkezés útján sok okos dolgot eltanulhattak nyugati szomszédaiktól a haltenyésztés és a halászat dolgában. Főleg a csallóköziekre áll ez, akikkel leg-sűrűbb volt az érintkezés.

Milyen szemmel nézték a magyar halászokat és halkereskedőket Bécsben, nem tudjuk. Valószínű, hogy nem igen háborgatták őket, mert a bécsi halpiacson már a XV. században állandó helyük volt s útközben őket is védték a halkereskedőkre vonatkozó rendeletek. I. Miksa

¹⁾ K. p. l. Österreich, 17404. Fasc. 9/1. Fischmaisteramt und Fischordnung. 1544-ben Bécs körül három helyen zárták el a halászok a Dunát, a Wiener Graben mellett, a „*hosszú híd*“ mellett és az „*Im Wolf*“ alatt. Az ausztriai halászok szerint ez elzárások úgy készítették, hogy *Bécs alá Pozsonyig* legfőlebb csak a kihajított döglött halak jutottak.

²⁾ K. p. l. Hungarica 1655. január 6. Érdekes megjegyeznünk, hogy e rengeteg halfogyasztásra a magyar kamara csak annyit jegyzett meg, hogy viza, tok, s egyéb hál meg teknős béka lesz amennyi csak kell! (14534. fasc.)

³⁾ K. p. l. Hungarica 14367. Fasc. Hans Hirsch komáromi udvarbíró jelentése 1575. okt. 1.

császár idejében már zaklatásoknak lehettek kitéve, mert a császár maga mondja, hogy a halkereskedők súlyos sérelmekkel álltak elő. Meghallgatván a panaszokat, 1517. november 22-én Bécs számára új „Vischer Ordnung“-ot adott ki. E rendelet szerint *tilos halat* sem halásznak, sem halkereskedőnek nem szabad vennie vagy eladnia. A bécsi halászok és halkereskedők ne merjék az utakon összevásárolni ama halakat, miket Bécsbe akarnak szállítani. A halpiacon csak a *Dunából* s más jó folyóvizekből való halat szabad eladni. Asszonyok nem árulhatnak halat; csakis a halászok feleségei tehetik ezt. Az *idegen halászok* (tehát a magyarok is) a halpiacon alatt levő kapunál („vischthur“) árulják halaikat. Az idegen halászok csakis bőjti napon árulhatnak halat. Bűdös vagy döglött halat súlyos büntetés terhe alatt tilos a többi közé keverni. „Item — mondja tovább a rendelet — *die ungerischen* behamischen und marcherischen, so sy visch haben, underhalb der andern vischer fail haben, so dann *von alter der gebrauch gewest ist*, das sy under der beruerten Tur des vischmarkts fail gehabt sollen sy es jertz auch thuen und sich dermassen halten, damit niemandt bewogen!“ Akik kocsikon karikákban (hordókban) hozzák a halat, „*an den Hof*“ állnak meg, házakba áruikkal nem mehetnek, s csakis pénteken adhatják el halaikat. Halat a piacon csakis helybeli mester vághat ki; az idegenek a kivágásért bizonyos díjat fizetnek.¹⁾

Amíg a magyar és az osztrák halászokat és halkereskedőket (legalább, körülbelül) hasonló rendeletek védték s hasonló terhek nyomták, addig a magyar halászoknak és halkereskedőknek nem kellett az osztrák versenytől tartaniok. Ez az egyenlőség azonban nem sokáig tartott. Az élelmesebb bécsi halkereskedők ugyanis hamar kitalálták a módját, miként kerülhetnek a magyarok elé, miként ragadhatják kezükbe a magyar halkereskedést. Tudjuk, hogy az udvari kereskedőket a harminczadok és vámok fizetése alól felmentették. A bécsi halkereskedők azon a czímen, hogy a halat az udvar részére szállítják, szintén kiváltságot szereztek. Róbert Károly királytól 1328-ban (Albo Castro feria sexta ante festum Joannis) minden nehézség nélkül megkapták az első kiváltságot. E kiváltságlevél tartalmát nem ismerjük. A bécsi halkereskedők ugyan minden későbbi uralkodóval megerősítették, de azok nem idézik szösz szerint, hanem csak az adományozó király nevét és a kiváltságlevél keltét sorolják fel. Valószínűnek látszik, hogy Róbert Károly csak szabad utat nyitott nekik s csak a szabad vásárlást engedte meg. Legalább a pozsonyi főharminczados 1569-ben ezen és a későbbi kiváltságlevelek-

¹⁾ K. p. I. Österreich 17735. Fasc. W. F. 41. E rendelet szerint a ki tilos halat árul, annak portékáját elkobozzák, azonkívül az Obristen Vischmaister-nek két font fennigét, s a városbírónak ugyanannyit köteles fizetni.

ben a harminczadmentességet nem tudta megtalálni. 1347-ben Nagy Lajos király újabb kiváltságlevelet adott a bécsi halkereskedőknek.¹⁾ Az ő példáját Zsigmond király is követte, akinek kiváltságleveléből annyit már tudunk, hogy ő a bécsi halkereskedőknek *Zalamegyéig* megengedte az utazást és a szabad vásárlást.²⁾ Tehát *Zsigmond idejében a bécsi halkereskedők már a balatoni halpiaczatokat is meglátogathatták.* V. László király 1453-ban szintén kiváltságlevelet adott a bécsi halkereskedőknek.³⁾ E kiváltságlevél szövegét már ismerjük. Albert osztrák hercegnek 1463. január 2-ki átírásából.⁴⁾ E szerint László király a bécsi halkereskedőknek, akik most a *halász-czéh* tagjai,⁵⁾ valamint azoknak, kik a jövőben tagjai lesznek, megengedi, hogy *szabadon járjanak Magyarországra s hogy a Bécs részére szárazon és vizen szállított hal után vámot ne fizessenek s a szállított halból vám fejében semmit sem kötelesek adni!* Mivel a magyar halászok és halkereskedők ugyanekkor hasonló kiváltságokkal nem rendelkeztek, világos, hogy a bécsiekkel többé nem versenyezhetek; világos, hogy a külföldiek nagyobb kiváltságokat élveztek nálunk, mint saját becsületes halászaink és halkereskedőink. Szinte szerencse ily körülmények között, hogy harminczadosaink és vámszedőink nem sokat adtak ama kiváltságokra s a bécsieket — rendszeren — úgy megvámolták, mint a többi közönséges kereskedőt, azt hozván fel okul, hogy a vámmentesség csak Ausztriára szól.

Ha a bécsi halkereskedők Magyarországra is eljöttek kiváltságok szerzésére, gondolhatjuk, hogy Mátyás királyt is fölkeresték hasonló czélból. 1487-ben nem is kellett messze menniök, mert hisz a nagy király ott lakott közöttük. Hogy ő is adott nekik kiváltságot, már könnyebben érthető, mivel Ausztria, s így Bécs is, akkor Magyarországhoz tartozott.⁶⁾ 1494-ben már I. Miksa császártól kapnak a bécsiek hasonló kiváltságot. Ezt 1522. április 28-án I. Ferdinánd is megerősíti, sőt 1531. márczius 24-én új kiváltságlevelet állít ki részükre; de ebben szó sincs a harminczadmentességről, a király csupán az Ausztriában élvezett vámmentességet erősíti meg.⁷⁾ 1544-ben a bécsi halkereskedők azzal a

1) A későbbi kiváltság-levelekben kelte van idézve: 1347 quinto decimo Calendas Jaly.

2) Zsigmond kiváltság-levele 1394. Calendas mensis Juny. kelte idézve a későbbi kiváltság-levelekben.

3) Viennae die Veneris ante festum Margarethae.

4) K. p. I. Österreich, 17735 Fasc. W. F. 41.

5) Később a bécsi halkereskedők kiváltak a halász-czéhből s külön czéhet alkottak.

6) Mátyás kiváltság-levelének kelte: Viennae, die Mercurii ante festum Catharinae.

7) K. p. I. Hungarica 14536. fasc.

panaszszal álltak elő, hogy Ausztriában és Magyarországon „aufslág“-ot és vámot szednek tőlük és kiváltságaikat semmibe sem veszik. A király e panaszokra azt felelte nekik, hogy ez azért történt, mivel ő kiváltságaikat ez időtájt felfüggesztette; *ezentul* azonban ismét mentesek lesznek minden tehertől.¹⁾ 1565. február 7-én Miksa is megerősíti őket eme kiváltságukban.²⁾ A magyar harminczadosok azonban nem sokat adhattak a kiváltságokra, mivel a halkereskedők folyton panaszkodnak ellenök. Így 1565-ben is azzal álltak elő, hogy a stomfai harminczados nem bocsátja őket tovább, míg a harminczadot le nem teszik.³⁾ Mivel a panaszok nem szüntek meg, *végre* 1569-ben a magyar kamarát is megkérdezték a dolog felől. A magyar kamara 1569. szept. 14-én magyarán kimondta véleményét. „*Eloolván — írja — a bécsi halászoknak előnk terjesztett kiváltságait a halhivitel dolgában, arra a meggyőződésre jutottunk, hogy e kiváltságok Magyarországon nem illetik meg őket; annál kevésbé, mivel e kiváltságokat nem a magyar kancellária állította ki. Különbösen is törvény, hogy aki kereskedik, harminczadot fizet, már pedig ez világosan kereskedés.*“⁴⁾

Mivel a bécsi halkereskedők a pozsonyi főharminczados ellen is kikeltek, Mikulits Máté uram is hozzászólt a dologhoz. Átolvastam — írja 1569. július 16-án — a bécsi halászok és halkereskedők kiváltságait, láttam, hogy Ausztriában minden vám és adó alól felmenték őket, de semmit sem találtam bennök, amiből Magyarországon harminczadmentességre lehetne következtetni. Világos, hogy kiváltságaik csak az ausztriai vámokra, de nem a magyar harminczadra szólnak. Tömérdek halat („magnum numerum piscium“) összevesznek itt, s ugyancsak baj lenne, ha mit sem fizetnének. Én elődeimtől és Prandorfer Tamástól tudom, hogy mindég megvették rajtok a harminczadot. *Én most, hivataloskodásom kezdetén, nem tűröm e visszaélést.* Jó is lenne, ha minden fizetés nélkül vinnék a sok vizát, tokot és efélet Bécsbe! Elődeim alatt egy hordó kisebb hal után 25 magyar dénárt vettek rajtok; a nagyobb halak után érték szerint fizettek! (Minden forint után 5 dénárt.)⁵⁾

¹⁾ K. p. I. Österr. Denkbuch 50. kötet, 509. l. „An die gemainen Vischkheuff der Vischer Zech alhie zu Wien“ (Passbrief)

²⁾ K. p. I. Hungarica 14536. fasc.

³⁾ Ugyanott.

⁴⁾ „Visum est humillime, eam exemptionem illis in regno hoc non suffragari, cum neque litterae exemptionis sint ex Cancellaria Hungarica loco emanationis debito emanatae!“

⁵⁾ K. p. I. Hungarica: „praefatum contubernium piscatorum Viennensium vigore dictorum privilegiorum de universis piscibus quocunque ex Hungaria Viennam evexerint, ab omni telonii aut alicuius tributii exactione in Archiducatu Austriae liberos et immunes esse debere, nullam tamen exemptionem vel aliquam immunitatem, quam in regno Hungariae habere possent, in dictis privilegiis inveniri!“

A stonfai harminczados ugyanekkor szintén kijelenti, hogy a bécsi halászsoknak és halkereskedőknek mindég kellett harminczadot fizetniök. Most éjjelenként szoktak a határon átszökni. Ha megállítom őket, büszkén hivatkoznak kiváltságaikra. A pozsonyi főharminczados azonban meghagyta nekem, hogy csak azért is vegyem meg rajtuk a harminczadot, s ha fizetni vonakodnak, vessem őket börtönre. Egyet a minap megcsiptem *Morhékny* (Marchegg) mellett; mivel fizetni nem akart, a halat a szekérrel együtt lefoglaltam és eladtam.¹⁾

Nem tudjuk minő hatással voltak eme jelentések az udvari kamarára, de annyi bizonyos, hogy Miksa 1570. május 19-én az összes udvari kereskedők kiváltságait eltörölte, s arra kötelezte őket, hogy Magyarorszában épp úgy fizessék a vámokat és harminczadokat, mint a többi kereskedők. A magyar kamarának meg meghagyta, hogy az udvari kereskedőktől szedett harminczadokról külön rovatot vezettessen.²⁾

Mivel az udvari kereskedők között sok halkereskedő is volt³⁾, a fentebbi rendelet ezeket is sújtotta volna, ha az udvari kamara szabad útlevelek adományozásával nem segít rajtuk. S mivel ilyen útlevelet nem volt nehéz szerezni, a kiváltságeltörő rendeletnek nem igen lehetett fogantaja.

Dicomana Vincze udvari halkereskedő 1575-ben maga írja, hogy *évek óta* olcsón szállítja a vizát, tokot, kecségét és söröget Károly főherceg részére *Grazba*. Most hallja, — úgymond — hogy az udvar Regensburgba készül; az udvartartás részére kizárólag élő vizákat, tokokat, és kecségéket fog Gutáról szállítani. Csak a szokásos vám- és harminczadmentességet kéri Gutától Regensburgig, nehogy föltartóztassák őt valahol; a nemes halak ugyanis hamar romlanak és döglenek.⁴⁾

Dicomana és a többi halkereskedők példája is csak azt bizonyítja, hogy az udvar igen sok halat fogyasztott, s hogy az a sok hal, mit a komáromi várbírtok udvarbírája szállított, távolról sem volt elegendő. Pédig hát Komáromból is mázsaszámra vitték az udvar részére a vizát. Így épp 1575. július havában Miksa egyszerre 10 élő vizát, 300 kecségét, s tokot meg söröget (a mennyit lehet) rendelt Komáromból Bécsbe. Az udvarbíró nagyon költségesnek találta az élőviza-szállítást, „Villicht — írja válaszában — der Ursach, weil vil Fürsten und Herrn wenig lebendige Häusen gesehen“!⁵⁾

1) K. p. l. Hungarica 14536. fasc.

2) K. p. l. Hung. 14358. fasc. „exactionem ipsorum sub specialem titulum seu rubricam redigant, quo ita sciri possit, quantam summam per spacium anni conficiant“.

3) 1575-ben csupán Wels-ben és Waidthausen-ben 27 udvari halászmester élt!

4) K. p. l. 14367. fasc. Dicomana Vincze levele Károly főherceghez.

5) K. p. l. Hungr. 1575. okt. 1. Komárom, Hans Hirsch jelentése.

Miksának az udvari kereskedők kiváltságait megszüntető rendelete hamar feledésbe ment. A halkereskedők és halászok meg gondoskodtak róla, hogy speczialis kiváltságaikat újra megerősítsék. Rudolf 1578. június 10-én, Mátyás pedig 1610. szept. 3-án adja ki a halkereskedők kérte kiváltságlevelét.¹⁾ Ez a sok kiváltság fölötté elbizakodottá tette a bécsi halászokat és halkereskedőket. Bár Ausztriában a Vischordnung egyenesen eltiltá az elővásárlást és a hal összevásárlását, Magyar országban Mátyás idején már az *elővételi jogot* is követelték. Az udvari kamarához intézett egyik leirat (1614. decz.) azt mondja, hogy a halkereskedőknek (t. i. a bécsieknek) a vám- és harminczadmentességet nem az ő gyarapításukra adták, hanem egyedül azért, hogy Bécsben elegendő jó hal legyen. A kiváltságokat továbbra is fönt kell tartani, de az elővételi jogot teljesen be kell tiítani.²⁾ 1615. június 16-án a halkereskedők ő felségénél újra kísérletet tettek, hogy a vám- és harminczadmentesség mellett az elővételi jogot is megkapják. A kísérlet ezúttal sem sikerült. Ugyanez év tavaszán történt, hogy az óváriak ama kiváltságuk alapján, hogy az idegeneket (advenas), kik halat és bort vásárolnak, a városon túl nem kötelesek bocsátani,³⁾ a bécsi halkereskedőket megállították, s az Óváron túl vásárolt halakat elvették tőlük. A bécsiek régi szokásuk szerint újra előállították régi kiváltságaikkal, s azt hangoztatták, hogy Róbert Károly, Nagy Lajos és Zsigmond megengedte nekik, miszerint Zaláig mehetnek a halfogásokhoz, s kényük-kedvük szerint vásárolhatnak. A király természetesen nekik adott igazat; 1615. április 3-án keményen meghagyta az óvári kapitánynak, hogy ilyen sérelmeket a bécsi halkereskedőkön ne tűrjön meg.⁴⁾

II. Ferdinánd idejéből keveset tudunk a bécsi halkereskedőkről. A háborus idők miatt a halkereskedés valószínűleg csak igen kis mértékben folyhatott; de azért 1623. február 2-án Ferdinánd is megerősítette a régi kiváltságokat.⁵⁾

A harminczéves háboru után, mikor ismét békés napok következtek, újra előtérbe lép a bécsi halkereskedők kiváltságainak kérdése. Ezúttal azonban nem foly le oly simán mint eddig, mivel a magyar kormányzások is beleszóltak az ügybe, sőt a magyar országgyűlésen is vita tárgyává lett.

A bécsi halkereskedők ezéhe 1651-ben járult III. Ferdinánd elé, s

1) K. p. l. 14536. fasc.

2) Ugyanott 1614. decz. Ad cameram aulicam.

3) K. p. l. 1615. „quod advenac ultra dictum oppidum pro piscibus et vinis emendis nequaquam descendere debeant“.

4) Ugyanott.

5) K. p. l. 14536. fasc.

arra kérte őt, erősítené meg régi kiváltságaikat. Ezek a kiváltságok, miket egyenkint bemutattak, akkor már oly szép számmal voltak, hogy nagy terjedelmük miatt alig volt lehetséges egyetlen új kiváltságlevélbe foglalni („*quas quidem ob prolixitatem et pluralitatem eorundem de verbo ad verbum praesentibus litteris nostris inserere supervacaneum censuimus*“). A király tehát az új kiváltságlevélben a régieket csak keltük szerint sorolja fel. Kezdi Róbert Károlynak 1328-i kiváltságlevelével, aztán időrendben Lajos királynak 1347-i, Zsigmond 1394-i (Calendas mensis Junii), László 1453-i (Viennae die Veneris ante festum Morgarethae), Albert herczeg 1463-i, Mátyás király 1487-i (Viennae die Mercurii ante festum Catharinae) kiváltságlevelét sorolja fel. Majd áttér a Habsburgok adta privilegiumokra. Végül kijelenti, hogy Magyarországon *senkinek* sem szabad a bécsi halkereskedőket föltartani, akár besózott, akár friss halat visznek. A kiváltságlevél 1651. december 20-án kelt, s hogy az egész kizárólag Magyarországra vonatkozik, az aláírók neveiből is látszik, mert azok egytől-egyig magyarok voltak. (Szelepcsényi kancellár, Lippay György, Püsky János, Kisdý Benedek, Zongor Zsigmond, Pálffy Pál nádor, Zrinyi Miklós bán.²⁾)

Ezt az újabb kiváltságlevelet 1652-ben az érdekelt megyék gyűlésein ünnepélyesen kihirdették. A kihirdetésnek azonban korántsem lett meg a kívánt eredménye. A magyar kamara tanácsosai ugyanis törvénytelennek tartották a kiváltságlevelet, s valószínűleg az ő tudtokkal a harminczadosok meg-megállították a bécsieket, s míg nem fizettek, nem bocsátották odább.

A magyar kamara élén ez időben *Zombori Lippay Gáspár* állott. Hü szolgálja volt az udvari kamarának, s Magyarországra nem adhattak ki oly káros rendeletet, melyet ő nem igyekezett volna végrehajtani. A magyar kamara elnökei között alig volt még egy, aki a magyar kereskedelemnek annyi kárt okozott, mint Lippay Gáspár. Első sorban neki

1) Nos Ferdinandus Tertius etc. memoriae comendamus, tenore praesentium significantes quibus expedit universis Quod pro parte et in persona fidelium nostrorum tribuni plebis seu magistri Czehae sive Conthubernii, singulorum mercatorum piscium Viennensium, exhibitae sunt nobis et praesentatae certae quaedam compures in pergameno patenter confectae literae, Sacratissimorum olim principum ac Dominorum, Caroli quidem anno adhuc Domini millesimo trecentesimo vigesimo octavo, sub dato alto Castro, feria sexta proxima ante festum sancti Joannis Baptistae, Ludovici millesimo trecentesimo quadragesimo septimo, quinto decimo Calendas Julij, Sigismundi, millesimo trecentesimo nonagesimo quarto, Calendas mensis Junii etc. A hátraton e sorok vannak: Anno 1652. feria tertia post festum Nativitatis Beatissimae semper Virginis Mariae in Generali Congregatione Universitatis Comitatus Mosonien. in oppido Óvár celebrata privilegiales solemniter publicare per me Georgium Méhes de Nyék notarium.

köszönhetni a magyar marhakereskedés monopóliummá tevését, s ezzel a magyar marhakereskedő osztálynak koldusbotra juttatását.¹⁾ Hiába küzdött ellene a kamarai elnökségben előde, s most az ország nádora, *Pálffy Pál*, hiába emelte fel szavát a magyar érdekekért, az történt, amit az udvari kamara akart, s amit Lippay Gáspár helyesnek talált.

Ez a Lippay, akit az olasz apaldatorok is megvesztegettek, s a ki után jelentékeny hiány is maradt a kamarában,²⁾ magyar létére nem a magyar halászok érdekeit védte, hanem a bécsi halkereskedők érdekében szállt síkra. S bár *e káros törekvésében a magyar kamara tanácsosai közül egy sem követte*, ő maga mindent megtett, hogy a magyar törvény sárbatiprásával a bécsi halászok és halkereskedők kívánságai teljesüljenek.

Lippay mit sem törődván azzal, hogy a magyar kamara tanácsosai ellenkező véleményen vannak, III. Ferdinánd és az udvari kamara kívánságára, 1652. márcz. 26-án *saját neve alatt* az összes harminczadosokhoz rendeletet bocsátott, meghagyván nekik, hogy a *bécsi halkereskedő czéh tagjait, akár halászok, akár halkereskedők legyenek, ha igazolni tudják, hogy a czéh tagjai, ne merjék harminczaddal vagy vámmal sújtani.*³⁾

Ami derék harminszadosaink — úgy látszik — jobban ismerték és alkalmazták a magyar törvényt, mint fejük: Lippay. A bécsi halászok panaszleveleiből látjuk, hogy sok helyen semmibe sem vették Lippay rendeletét, s a bécsieket úgy megharminczadolták, mint a hazai kereskedőket. Dicséret illeti e derék harminczadosokat, mivel állásukat tették kockára; mert ha egy-egy bécsi halászt vagy halkereskedőt megállítottak, Bécsből azonnal fenyegető levelet kaptak. Így 1654. nyarán a komáromi harminczados Wenighoffer Mátyás udvari halászt megharminczadolta. Már augusztus 3-án szigorú rendeletet kapott Bécsből, hogy a harminczadot a halásznak azonnal adja vissza, s az udvari halkereskedőket, ha Magyarországon halat vásárolnak, se ő, se más ne merészelje megharminczadolni.⁴⁾ Ugyan ez évben hasonló eset miatt az óvári főharminczadost is megdorgálták.

Ezek a dorgáló és fenyegető rendeletek alig használtak. A bécsi halkereskedők czéhe tehát újra a királyhoz fordult. Több mint háromszáz éve már — írják panaszlevelükben — hogy békésen és nyugodtan éltek kiváltságaikkal („iam ultra trecentos annos pacifice et quiete

1) Az erre vonatkozó irathalmaz 1650—2-ből, Lippay leveleivel együtt a K. p. l.-ban van.

2) A hiányokat rokona Lippay György esztergomi érsek fizette meg.

3) K. p. l. Hungarica, 14536. fasc.

4) K. p. l. Hungarica, 14533. fasc.

semper utentes“) Ám a magyar kamara biztatására most harminczaddal nyomoritják őket! Arra kéri ő felségét, hogy kiváltságait egész Magyarországon újra hirdettesse ki.¹⁾

III. Ferdinánd meghallgatta kérésüket, s 1654. aug 31-én újabb rendeletet bocsátott ki a bécsi halkereskedők védelmére Jellemző e királyi rendeletre, hogy *nem a régi kiváltságokra támaszkodik, hanem egyesegyedül Lippay kamarai elnök törvénytelen rendeletére!* Ferdinand meghagyja az összes harminczadosoknak, hogy a kik a bécsi halkereskedő-czéhnek három pecséttel és aláírással ellátott bizonyítványával mennek Magyarországra, azok sem vámot, sem harminczadot nem fizetnek.²⁾

Hogy e rendeletnek hatása is legyen, III. Ferdinánd („unter ihrer Kais. Maistet aigner Signatur“) a magyar kancellária útján bocsátotta azt a magyar kamarához, s ennek révén a harminczadosokhoz.

Mivel időközben Lippay is meghalt, s mivel a magyar kamara tanácsosai a leghatározottabban ellenezték a bécsi halkereskedő-czéh kiváltságait, a királyi rendeletnek érvényt most sem szereztek. 1655. okt. 28-én Ferdinánd már újra rendeletet bocsátott az udvari kamarához, s kijelenté, hogy a bécsi halkereskedő-czéht, mely Bécs városát és az udvart hallal látja el, meg fogja védeni ősrégi kiváltságaikban, s nem engedi, hogy Magyarországon a czéh tagjain vámokat és harminczadot vegyenek.³⁾ Ez ígéretét 1655. november 15-én teljesítette, kiadván egy dorgáló rendeletet a magyar kamara részére.⁴⁾ Újra és újra panaszkodnak a bécsi halkereskedők, — írja a király — hogy Magyarországnak régi, szent királyaitól nyert kiváltságaik ellenére folyton háborgatják. Pedig ők a vám és a harminczad fizetésétől mentesek. E mentességet már Lippay Gáspár elnöksége idején kihirdettük, sőt patens alakjában minden harminczadosnak megküldöttük. S mégis, főleg az óvári főharminczad hivatal területén, nem csak harminczadot vesznek rajtok, de halaikat is lefoglalják. Ez állapot tovább nem tűrhető. A bécsi halkereskedőket meg kell védeni kiváltságaikban!

E dorgáló rendelet a magyar kamarát korántsem félemlítette meg. Mivel időközben a magyar országgyűlésen is szóba került a bécsi halászok kiváltsága, a magyar kamara a törvényekre támaszkodván, 1656. okt. 18-án ő felségéhez intézett föliratában kimutatta, hogy a bécsi halkereskedő-czéh kiváltságait Magyarországon érvényesnek nem tekintheti. A minapi országgyűlésen ugyanis a rendek kimondották, hogy a

¹⁾ K. p. I. Hungarica, 14536. fasc.

²⁾ Ugyanitt.

³⁾ Ugyanitt.

⁴⁾ Kaiserliche Anmahnungsbevelch an die Hungr. Kammer.

bécsi halászsoknak és halkereskedőknek, ha a halat nem az udvar számára szállítják, a vámokat és a harminczadot meg kell fizetniök. Az országgyűlés eme határozatát ő felsége is szentesítette. Az megköztudomású dolog, hogy a bécsi halkereskedők *évenként sok ezer forint árú halat visznek ki*, de nem az udvar számára, hanem a bécsi piaczon jó haszonnal eladják. *A magyar kamara semmi szín alatt sem ajánlhatja, hogy a magyar alattvalók nagy kárára a szentesített törvényt a bécsiek érdekében megszegjék.* A ki kereskedik, az fizessen. Különb is természetellenes állapot, hogy a bécsieknek több joguk és kiváltságuk legyen Magyarországon, mint a született magyaroknak. Az ellen, hogy az udvar számára bizonyos mennyiségű halat harminczadmentesen szállítsanak, senkinek nincs kifogása; de a szállítást ne bízzák a bécsi halászcéhre; elvégzik azt a magyar halászok is.¹⁾

Mondanunk sem kell, hogy a magyar kamarának a hazai törvényeken alapuló véleményét sem ő felsége, sem az udvari kamara nem méltatta figyelemre. 1661. október 23-án I. Lipót (egy csomó magyar zászlósúr és főpap aláírásával) megújította és megerősítette a bécsi halkereskedő-czéh kiváltságait Magyarországon.²⁾

A kiváltságlevelet tehát újra kiállították ugyan, de most sem volt, aki végrehajtsa. A magyar kamara híven kitartott előbbi álláspontja mellett, s a tőle függő harminczadosokra sem eshetett panasz, hogy a bécsieket kényük-kedvük szerint szabadon bocsátják árúikkal. 1663. február 11-én a magyar kamara ismét erélyesen tiltakozott a bécsi halkereskedők kiváltságai ellen. Ismét és ismét kifejtettük már nézetünket — írja a kamara — többször kimutattuk, hogy ama kiváltságok törvénytelenek is, meg nagy mértékben igazságtalanok is! *Saját véreink fizetnek saját hazájukban saját árúik után, s a nyereszkesedő idegeneket fölmentik minden fizetés alól a rájuk nézve idegen országban, a magyar földön.* Közönséges nyereség után vágyó kereskedők a bécsiek és semmi kiváltság, semmi mentesség nem illeti meg őket Magyarországon. Az ő kiváltságaik Magyarországra fölötte károsak, amellet törvénytelenek és igazságtalanok!³⁾

Igy állván a dolog, a bécsieket hasztalanul halmozták el kiváltságokkal, hiába adták ki érdekükben egyik rendeletet a másik után, a magyar kamara harminczadosaival megvétette rajtok az adókat. Ezért

1) K. p. l. Österr. 17735. fasc. „in quantum — írja a kamara — immediati quaestus gratia et in ampliosi quidem copia multorum millium florenorum per annum educere et in foro Viennensi cum lucro maiori et utilitate propria vendere consueverunt“ etc.

2) Ugyanott.

3) Ugyanott.

a bécsi halkereskedő-czéh mesterei 1675. július havában személyesen, előszóval adták elő panaszukat. Magyarországon — mondták a jó bécsiek — semmibe sem vesszük kiváltságaikat és sehol sem utazhatnak biztosan. A határnál („an der hungrischen Strassen“) minden kocsitól halat vagy pénzt követelnek rajtuk, s míg nem fizetnek, nem bocsátják tovább.¹⁾

E panaszok vétele után a magyar kamara újabb dorgáló intőlevelet, a bécsi halkereskedők meg újabb kiváltságot kaptak.²⁾ Hogy mindkettőnek mily jelentéktelen hatása volt, láthatjuk a magyar kamara 1676. decz. 22-én kelt válaszából. Határozottan és újra kijelenti, hogy mindenben ragaszkodik előbbi fölterjesztéseihez! *Cum — írja — inter cuncta, in contrarium allegata tamque fuse deducta argumenta et documenta, nullum tanti ponderis esse dignoscatur, ut ab dicta eorum data informatione camerari reuolueri debeamus!* A bécsi halász-czéh kiváltságait — úgymond — az *usus* nem bizonyítja, azokkal ném éltek folyton, s így érvényüket veszítették. Különben is azóta a kereskedelemre határozott törvényeink vannak, melyek mindenkire nézve kötelezők. Furcsa dolog lenne, ha e törvényeink alól egyedül a bécsieket vennék ki. A magyar kamara végül fölötte éles és kemény szavakkal ostorolja az udvari kamara elfogultságát és törvénytelen eljárását.³⁾

Ha a magyar kamara későbbi fölterjesztését végig olvassuk, arra a furcsa eredményre jutunk, hogy az udvari kamara szóra sem méltatta a magyar fölterjesztéseket, sőt ami még több, a királynak szóló feliratokat nem is hozta ő felsége tudomására! Világosan láthatjuk ezt a magyar kamarának 1678. június 21-én kelt és az udvari kamarához intézett feliratából. Ő felsége — írja a pozsonyi kamara — újra megerősítette a bécsi halkereskedő-czéh mestereit kiváltságaikban! Reméltük, hogy az udvari kamarához küldött komoly és jól meggondolt információinkat kellő figyelemre méltatják. *Megütődve látjuk, a két császári végzésben még csak említés sem tételik róluk.* Pégig a bécsi halkereskedő-czéhnek adott kiváltság határozott visszaélés! Az országos rendek az eféle elavult kiváltságokat egy akarattal érvényteleneknek nyilvánították. Különben is a bécsi halkereskedők az usust nem tudták kimutatni. Mutassák be Robert Károly privilegiumát, hogy alaposan megvizsgáljuk; mert ha mostani kiváltságaik nincsenek benne, a későbbiek mit sem érnek, mert hiányzik belőlük az alap. A magyar kamara végül a leg-

1) Ugyanott.

2) Ugyanott.

3) Ugyanott.

határozottabban követeli, hogy ez ügyről adott véleményét adják elő ő felségének.¹⁾

Nem tudjuk, vajjon az udvari kamara teljesítette-e a pozsonyi kamara követelését? De ha az ügyet nem is terjeszté ő felsége elé, a magyar kamara erélyes föllépésének még is volt annyi eredménye, hogy a bécsi halkereskedők ügyét ezentúl szabadjára engedték. Különbösen lehetséges az is, hogy a háborus idők szorították le a kérdést. A mikor a török kiűzése után a béke ismét helyreállt, a bécsi udvari halkereskedők újra előállottak kiváltságaikkal. De ez alkalommal már nem az egész czéh, hanem csak egyes mesterek kaptak kiváltságleveleket. Már I. József is adott ki ilyet a Rákóczy harcok idején; 1713. július 3-án meg III. Károly adott kiváltságlevelet *Lukam József* császári udvari halászmester részére. Uj dolog e kiváltságlevélben az, hogy a nevezett halásznak *elővásárlási jogot biztosít mindenütt* a közönséges és a nemes halakra, a rákokra és a teknősbékákra.²⁾

Az utóbbi kiváltságlevél azonban nem volt hosszú életű! 1714-ben — mint tudjuk — már folytak a tanácskozások az összes nemű kiváltságok megszüntetésére!³⁾

A bécsi halkereskedőknek és halászoknak évszázadokon át osztogatott kiváltságokat nem szabad kicsinyelnünk. Egyrészt tisztán látjuk belőlük az udvari kamara gazdasági politikáját Magyarországgal szemben; másrészt meg épp a magyar kamara küzdelméből meggyőződhetünk, hogy halászatunk és halkereskedésünk a letűnt századokban még mindég jelentékeny volt, noha kivitel dolgában úgyszólván csak a Csallóköz jöhetett számításba. Ha a magyar kamara csupán a bécsi halász-czéh kiváltságaiban évenként ezrekre menő kárt hangoztat, akkor, figyelembe vevén a harminczad csekélységét, bizton következtethetünk halkivitelünk jelentőségére. Ezt bizonyítják a XVIII. századból ránk maradt adatok is; mert hisz még 1743-ban is, midőn a vizák már nagyon ritkultak, Ausztriába 64,729 frt, Morvába 2886 frt, Lengyelországba 2082 frt árú folyóvízi halat vittek ki.⁴⁾

1) Károly király kiváltságleveleire ezt jegyzi meg a magyar kamara: „neque id praetermittendum, primaeva ipsorum privilegia sub Carol^o rege olim Hungariae emanata. Dictum condam regem triplici sigillo usum fuisse, ex iudem autem sigillis nonnisi unum certis signis in certo eatenus emanato articulo specificè descriptis insignitum pro valido reputari, reliqua autem privilegia et instrumenta aliis duobus sigillis expedita pariter pro invalidis et cassatis habe-e^t.”

2) K. p. l. Hoffinanz, 14004. fasc. 1713. juli 3.

3) K. p. l. Hoffinanz 1714. 14011. fasc.

4) K. p. l. Hungarica, 1743. Kimutatás az általános áruforgalomról.